LOCURI ŞI OAMENI DIN BUCUREŞTI REFLECTAŢI ÎN LITERATURA DE LA MIJLOCUL SECOLULUI AL XIX-lea

de ŞTEFAN IONESCU

Condiţiile istorice vitrege ale dezvoltării poporului romîn pînă în sec. al XIX-lea nu au permis formarea unei literaturi şi arte care să meargă în pas cu cultura europeană. Încă din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea nu se mai scriu cronici însemnate, apar îndeosebi versificaţii ale unor evenimente istorice întocmite, cele mai multe, de anonimi impresionaţi de strășnicia domniei lui Nicolae Mavrogheni sau de sfîrşitul dramatic al lui Hangerli. Singura excepţie o constituie poeţii Văcăreşti, a căror operă anunţă formarea literaturii pre-moderne. Iar începutul sec. al XIX-lea este la fel de neprielnic afirmării spiritului creator al poporului. După războiul ruso-turc din 1806—1812 Ţara Romînească şi Moldova au continuat a rămîne sub dominaţia Imperiului otoman, iar după înfrîngerea Eteriei şi a mişcării revoluţionare din 1821, oraşul capitală a fost teatrul unui cumplit măcel poruncit de otomani, care au decapitat pe uliţele şi podurile bucureştene nu numai pe eterişti ci chiar şi pe mulţi localnici. În acest timp de zbuciumată istorie, în Rusia cînta lira lui Puşkin, în Anglia se afirma geniul poetic al lordului Byron, în Franţa se ivea romantismul lui Lamartine şi Chateaubriand, iar lumea germană recita pe Goethe şi Schiller. Abia după 1829, în perioada regulamentară, se schiţează tendinţe de afirmare a literaturii originale : apar, printre altele, revistele lui Ion Eliade, se tipăresc versuri, se fac nenumărate traduceri. Astfel, în preajma revoluţiei de la 1848 asistăm la formarea unei mici lumi de cititori, iau fiinţă asociaţii literare şi teatrale, sînt publicate lucrări în toate genurile literare.

Incontestabil, pleiada de scriitori de pînă la 1848, care a contribuit la pregătirea revoluţiei, a jucat un rol însemnat în opera de formare a literaturii noastre moderne. Dar ei au fost numai deschizători de drumuri. Abia după revoluţie asistăm la desfăşurarea unei prodigioase munci literare care s-a concretizat atît în poezie cît şi în romane şi nuvele ce aveau să anunţe pe marii scriitori de la sfîrşitul sec. al XIX-lea.

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

Desigur, fenomenul literar de la mijlocul sec. al XIX-lea nu poate fi circumscris numai la Bucureşti ; el a avut un caracter general. Renaşterea literaturii şi artei romîneşti se produce, deopotrivă, atît în Moldova cît şi în Ţara Romînească şi Transilvania. Intre Bucureşti şi Iaşi au existat nu numai legături politice ci şi filiaţii de idei şi de preocupări literare între cărturarii şi scriitorii din ţările romîne. Din Moldova, Costache Negruzzi, Vasile Alecsandri, Gheorghe Asachi, Mihail Kogălniceanu şi atîţia alţii, au contribuit prin opera lor, alături de scriitori munteni şi cărturarii transilvăneni la formarea literaturii romîne moderne.

Oraşul Bucureşti a fost, din cauza caracterului centralist al statului, atît în orînduirea feudală cît şi în cea capitalistă, nu numai centrul economic, politic şi administrativ, ci şi centrul cultural al Ţării Romîneşti şi apoi al Romîniei. Oraşul capitală a trăit din plin toate marile evenimente istorice care s-au succedat în perioada cercetată. Centru al revoluţiei de la 1848, suferind succesiv ocupaţia turco-ţaristă şi apoi cea austro-turco-ţaristă în timpul războiului Crimeii, trăind intens frămîntările politice dintre anii 1857—1859, în timpul pregătirii şi efectuării Unirii Principatelor, oraşul Bucureşti a fost şi scena mişcărilor sociale şi politice care au caracterizat domnia reformatoare a lui Alexandru Ioan Cuza. In asemenea condiţii istorice, propulsate de noile realităţi economice, literatura din această perioadă reflectă fie unele evenimente istorice ca revoluţia de la 1848 sau Unirea Principatelor, fie aspecte din viaţa societăţii, astfel cum era ea stratificată în perioada de afirmare a capitalismului, în care mai durau unele rămăşiţe feudale. Această literatură constituie, în acelaşi timp, un document şi o formă de protest social. Are o valoare documentară pentrucă ilustrează societatea perioadei de tranziţie şi este o formă de protest social, pentrucă stigmatizează în principal, societatea feudală. In acest fel, ea a fost, mai ales prin roman, un mijloc de luptă al scriitorilor împotriva nedreptelor orînduiri sociale. Nu întîmplător această literatură se dezvoltă după înăbuşirea revoluţiei de la 1848 şi nu întîmplător reprezentanţii ei cei mai autentici sînt scriitori recrutaţi dintre sprijinitorii revoluţiei care şi-au văzut trădate idealurile politice şi sociale prin restabilirea, deşi efemeră, a regimului contrarevoluţionar al lui Barbu Ştirbei.

Apariţia romanului la mijlocul sec. al XIX-lea, chiar aşa în forme minore ca valoare artistică, a fost determinată şi de dezvoltarea gustului public pentru acest gen literar. Pînă la apariţia romanului original se făcuseră la noi chiar înainte de 1848 numeroase traduceri din romanele istorice, de aventuri şi de senzaţie, care circulau mai ales în Franţa. Gil Blas, apare în 1837, Don Chijote este tradus în 1840, iar Călătoriile lui Guliver sînt tălmăcite în 1848 de către pictorul Ion Negulici. După revoluţie însă intrăm în perioada traducerilor în serie, printre care romanele lui Al. Dumas şi romanele de senzaţie ale lui Eugène Sue, Paul de Kock şi Paul Feval au cea mai mare căutare. Preţuirea ce se acordă romanului de senzaţie se poate constata şi din faptul că Ion Eliade, figură reprezentativă a literaturii noastre către mijlocul sec. al XIX-lea, cînd a întocmit planul editorial pentru o bibliotecă de traduceri, propune pe Eugène Sue înaintea lui Balzac. Cît de evoluat era însă gustul publicului pentru literatură se vede şi din aceea că prima traducere într-o limbă străină a ro-

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

manului social „Mizerabilii" a lui Victor Hugo, apare la Bucureşti în 1863 şi este făcută de Dimitrie Bolintineanu. Este demn de remarcat şi faptul că cele mai multe din aceste traduceri se datoresc unor scriitori care, însuşindu-şi această complexă formă literară, au scris şi romane originale.

Inceputurile romanului romînesc se leagă de momentul istoric de tranziţie de la mijlocul sec. al XIX-lea, ceea ce demonstrează geneza lui burgheză. Potrivit definiţiei hegeliene, romanul este forma burgheză a epopeii, numai că fabulosul epopeic este înlocuit în roman cu desfăşurarea cinematică a acţiunii în care accentul cade pe condiţia prozaică şi măruntă a vieţii. Prin intrigă şi varietate de forme, romanul, fie social, istoric sau psihologic, vrea să compenseze, însă deficitar şi minor, poezia şi suflul epopeii. Cum modelele europene ale primelor noastre romane erau, potrivit spiritului vremii, romanele de senzaţie şi valoarea lor artistică este discutabilă întrucît ele răspundeau în principal unui interes comercial. Cu toate acestea, romanul european de senzaţie, în special prin literatura „misterelor", a unui Eugène Sue sau Paul de Kock, a contribuit la cunoaşterea vieţii celor mulţi şi umili şi astfel această formă minoră a romanului a avut o eficienţă moralizatoare. Cum Eugène Sue şi Paul Kock au ales forma acestui gen literar pentru a putea descrie viaţa de subterană şi de mizerie a mulţimilor, tot astfel şi primii noştri romancieri au ales aceiaşi formă, scriind romane ca „Misterele Bucureştilor", „Misterele căsătoriei" şi altele, pentru a putea face o critică a claselor dominante şi a moravurilor societăţii suprapuse. In schimb, faţă de lumea ţăranilor, a meseriaşilor, a negustorilor şi în general a celor mici şi umili, primii noştri romancieri manifestă o simpatie totală şi evidentă.

Faptul se explică prin aceia că, pe de o parte, toţi scriitorii epocii au susţinut ideile revoluţiei, au fost dominaţi de ceea ce s-a numit spiritul paşoptist, iar pe de altă parte, scriind opere cu un conţinut social cu o eficienţă moralizatoare, era normal ca să-şi aleagă personajele din clasele exploatatoare, cărora li se adresa satira lor, iar masele populare exploatate să fie prezentate cu simpatie. Mai ales şi pentru că aceşti scriitori au vrut ca lucrările lor, prin caracterul lor protestatar să cuprindă un mesaj. *„Inspiraţiunile noastre* — spune Pantazi Ghica [1] — *sînt pentru cei săraci, pentru nefericiţi"*. Pentru I. M. Bujoreanu [2], meseriaşii de la oraş sînt — *„oameni săraci, oneşti şi îndatoritori"* ; lucrarea lui *„este un romanţ înconjurat de diferite scene fictive pentru a biciui viciul, care scene s-ar fi petrecut în diferite epoce ale trecutului nostru social"* [3]. Infrîngerea revoluţiei a fost o grea lovitură pentru toţi aceşti scriitori. Instaurarea regi-

[1] Pantazi Ghica (1831—1882), frate al lui Ion Ghica, a fost unul din gazetarii de seamă de după 1880. Critică cu asprime regimul burghezo-moşieresc şi este un apărător al ideilor democratice. Pe plan literar, critică Junimismul şi susţine ideile realismului în artă. In 1847 a fost secretarul de redacţie al „Magazinului istoric pentru Dacia", iar în 1848, secretarul lui N. Bălcescu şi comisar pentru propagandă în judeţele Prahova şi Buzău. După înăbuşirea revoluţiei este arestat şi i se impune exilul. Revenit în ţară, de la Paris, în 1959 lucrează în redacţia ziarului „Dîmboviţa', a lui Dimitrie Bolintineanu, redactează „Cronica Bucureştilor" în „Romînul" şi „Telegraful" (1871). (Cf. Institutul de istorie literară şi folclor, *Istoria literaturii romîne în monografii,* text litografiat, p. 44—50).

[2] Ioan M. Bujoreanu (1834—1899), a urmat cursurile de la Sf. Sava, a profesat avocatura şi a ocupat mai multe funcţii publice. A scris şi cîteva comedii. A colaborat la „Satyrul" lui B. P. Haşdeu.

[3] Ioan M. Bujoreanu, *Mistere din Bucuresci,* vol. I, II, Bucureşti, 1862, p. 5.

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

mului contrarevoluționar al lui Barbu Știrbei în 1849 îl face pe Pantazi Ghica să afirme că *„societatea noastră se mișcă fără să știe unde merge, lucrează fără să aibă un scop determinat"*. De aceea, pentru acest scriitor, *„un romanț este totdeauna tabloul societății, critic al răului, al viițiului, prejudițielor..."* Luîndu-și ca model Comedia umană a lui Balzac, Pantazi Ghica afirmă în scrisoarea care însoțește fragmentul din romanul „Don Juanii din București", apărut în 1861, în foiletonul ziarului „Independența" că, deși *„sîntem încă foarte departe de Comedia umană a lui*

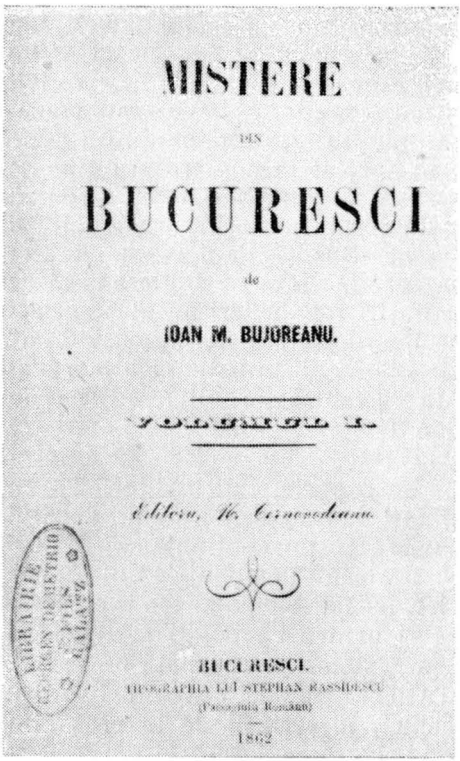
MISTERE
DIN
BUCURESCI
de
IOAN M. BUJOREANU.
BUCURESCI.
TIPOGRAFIA LUI STEPHAN RASSIDESCU
1862

Coperta interioară de la ediția princeps a romanului lui Ioan M. Bujoreanu.

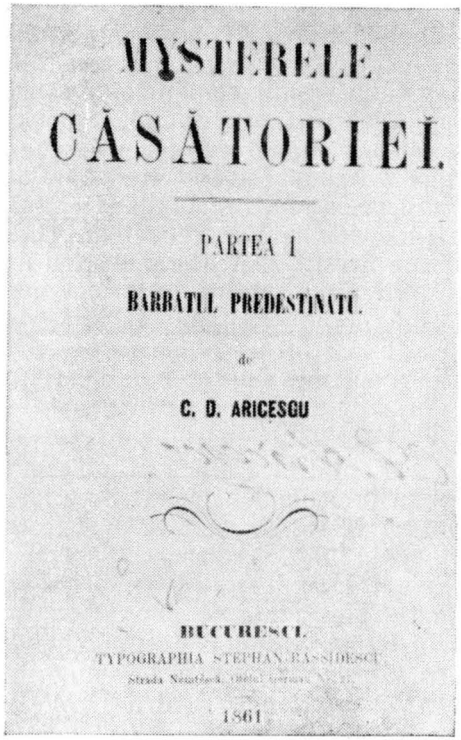
MYSTERELE
CĂSĂTORIEI.
PARTEA I
BARBATUL PREDESTINATU.
de
C. D. ARICESCU
BUCURESCI.
TYPOGRAPHIA STEPHAN RASSIDESCU
1861

Coperta interioară de la ediția princeps a romanului lui C. D. Aricescu.

Balzac și de Comedia sociale a noastră, putem însă avea romanțe de obiceiuri care să ne reprezinte cîte o față numai a societății, cîte unul numai din numeroasele tipuri cari vedem împrejurul nostru". Aceasta, pentrucă *„oricine a observat, cît de puțin, viața noastră materiale, a fost izbit de un mare contrast care exista în puține societăți moderne. Acest contrast iese din luxul, gusturile unei societăți civilizate, în fața mizeriei, înapoierii, greutățile unei societăți primitive"* [1]. Pentru C. D. Aricescu [2] *„opera unui*

[1] Ziarul *„Independența"*, an. 1861; nr. 73—74 din 18 decembrie, p. 115.

[2] C. D. Aricescu (1823—1886) a fost un apărător al ideilor democratice; se consideră în serviciul comandat al luptei pentru libertate, împotriva tiraniei; scrie versuri în acest sens. După înăbușirea revoluției de la 1848, deși nu a fost arestat îl găsim totuși printre

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

scriitor trebuie să fie o dagherotipie a naturii și-a societății [1]. Încă din 1856, anticipînd asupra romanului pe care îl publică în 1861, el afirmă în prefața unei traduceri că *„romanul ca și teatrul, e un speciu* (oglindă) *ce reflectă viciile și virtuțile, sublimul și grotescul"*. Scriitorul are o atitudine critică față de moravurile societății în care trăiește. El își însușește poziția lui J. J. Rousseau față de societate, punînd ca motto al romanului următoarele cuvinte ale marelui pedagog: *„Am văzut moravurile societății de azi și am publicat această operă. De ce n-am trăit într-o epocă în care să fiu nevoit a arunca în foc aceste pagini?* [2]. Iar pentru Gh. Baronzi [3] sarcina scriitorului este *„descrierea unor caractere originale, penelarea moravurilor și obiceielor ale diferitelor clase din societatea noastră"*.

Aceste aspecte, descrise în genul literar al romanului și al nuvelei ne interesează aici prin aceea că acțiunea este desfășurată de personaje care alcătuiesc adevărate tipuri sociale. Și aceasta pentru că personajele fiind ancorate în realitatea socială a epocii, sînt în măsură să caracterizeze însăși societatea perioadei istorice respective. Iar cum fenomenul social prezintă un interes deosebit, atît pentru istorie cît și pentru literatură, prin reflectarea evenimentelor politice, mai ales într-o perioadă de tranziție ca aceea de care ne ocupăm, tipurile sociale din această literatură sînt cu atît mai originale și mai pline de semnificație.

La mijlocul sec. al XIX-lea, mai exact după înăbușirea revoluției de la 1848 și pînă la abdicarea lui Alexandru Ioan Cuza, societatea bucureșteană avea o compoziție necristalizată. Pe de o parte, erau clasele dominante, exploatatoare, moșierimea și burghezia, mică și mare, alcătuite fie din marii negustori, fie din acei meseriași care exploatau calfele și ucenicii lor; iar pe de altă parte, erau păturile sociale exploatate, adică muncitorii și meseriașii de rînd, care vor alcătui proletariatul, precum și micii negustori, țărani, servitori, robi și mahalagii în general. Cît privește înfățișarea orașului în această perioadă, ea prezintă numeroase contraste, prin aceia că se mai vedeau urme orientale în arhitectură și edilitate întrucît nu se conturaseră pe deplin formele noi, europene.

Cu o asemenea componență socială era firesc ca tipurile realizate de cei dintîi romancieri să fie negative, cînd era vorba de personaje extrase din clasele dominante și pozitive cînd era vorba de personaje extrase din

---

proscrișii, fiind destituit chiar în septembrie 1848 din postul de copist la Departamentul Visteriei fiindcă publicase în „Pruncul romîn", poezia Marșul libertății. În 1849, în timpul dublei ocupații turco-țariste și a domniei lui Barbu Știrbei, răspîndește în manuscris un poem-manifest „Blestemul Romîniei", în care îndeamnă popoarele la revoluție: „Te scoală Romînie / Din greaua letargie..." Este condamnat pe timp nelimitat și întemnițat la Snagov în ianuarie 1850. În decembrie același an este eliberat. A desfășurat o vastă activitate publicistică și a scris și lucrări cu caracter istoric (Cf. Institutul de istorie literară și folclor, *op. cit.*, p. 36—43).

[1] C. D. Aricescu, *Misterele căsătoriei*, p. I, București, 1861, p. 4.

[2] *Ibidem.*

[3] Gh. Baronzi (1828—1896), de fapt Paroncin, familie italiană din Brăila (N. Iorga, *Istoria literaturii romîne*, vol. II, Buc., 1929, p. 158). A fost un important traducător și prelucrător de romane populare, mai ales pentru „Muzeul literar" al editorilor Cristian Ioanin și Romanov, și pentru Biblioteca literară a lui Gh. Ioanid. Traduce „Contele de Monte Cristo" al lui Al. Dumas, „Dama cu mărgăritar" a lui Al. Dumas-fiul, „Richard, inimă de leu" de Walter Scott; apoi din Eugène Sue, George Sand etc. A scris poezii și teatru. Însă, în general, lucrările lui nu pot fi reținute nici prin valoarea artistică și nici ca document sau mesaj social. A ocupat diverse funcții; în 1848 a condus săptămînalul „Romînia — libertate, egalitate, fraternitate" (Cf. Inst. de ist. lit. și folclor, op. cit., p. 51—60).

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

clasele dominate. Aici, la Bucureşti, se întîlneau Orientul şi Occidentul, cu portul, moravurile şi năravurile lor. Reprezentanţii claselor dominante trădau o mentalitate orientală deşi purtau haină europeană. În schimb, aceste deosebiri nu se constată la reprezentanţii păturilor sociale exploatate; ei erau păstrătorii vechilor tradiţii romîneşti, atît în ceea ce priveşte portul cît şi obiceiurile.

Scriitorii care prin „romanţ", cum se spunea romanului, au căutat să facă o frescă a societăţii bucureştene din această perioadă, au o atitudine negativă faţă de tipurile sociale din clasele dominante, pentrucă împotriva acestora se exercita critica şi satira lor. Însă, faţă de masele populare, dată fiind eficienţa moralizatoare a acestor romane, scriitorii epocii au o atitudine de compasiune şi de simpatie, descriind suferinţa, mizeria şi revolta lor.

Descrierea oraşului ocupă un loc redus în aceste romane. Doar Pantazi Ghica în „Don Juanii din Bucureşti", influenţat de Balzac, prezintă pe larg cadrul citadin în care se desfăşoară acţiunea romanului. Pentru I. M. Bujoreanu, descrierea oraşului se reduce la grădinile pe care le frecventa mai ales boierimea. Gorganii, cu frumoasele grădini în care tineri sclifisiţi fumează *„din ciubuce lungi de lemn de iasomie"* [1]; Şoseaua, unde cucoanele bătrîne citesc în caretă un romanţ franţuzesc [2]; Băneasa, unde mulţi bucureşteni dejunau în mijlocul verdeţii; Herăstrăul, *„cu gropi mari şi heleştee permanente"*, asemeni multor străzi bucureştene de acum un secol, unde perechile clandestine din *„înalta societate"* erau adăpostite discret, de un grec întreprinzător iar tinerii *„cu mănuşi Jacmé"* se amestecau cu *„pungaşi zdrenţuroşi"* şi cu femei fără identitate certă, iată aspectul oraşului prins fugar de autor. În 1862, cînd apare romanul amintit, aspectul oraşului era acelaşi ca şi în 1854. Aleile şi boschetele de la Şosea erau *„izvorul depravaţiilor ambelor sexe, locul tuturor întîlnirilor amoroase, tuturor infidelităţilor, corupţiilor şi crimelor..."* *„Civilizaţia la noi* — notează scriitorul — *nu vrea să zică* moralitate, *e lux, vanitate, fleblеţă de caracter, ruină"* [3]. Dimitrie Bolintineanu încearcă o descriere a oraşului în romanul neterminat „Doritori nebuni", publicat în 1864 în foiletonul ziarului „Dîmboviţa", care de fapt se reduce la foarte puţin: la descrierea casei Belu de pe podul Mogoşoaiei, pe a cărei teren fusese la sfîrşitul sec al XVIII-lea casa lui Ienăchiţă Văcărescu. *„Era la 17 august 1821,* scrie Dimitrie Bolintineanu. *Poporul Bucureşciului se aduna către strada ce se chiema atunci Furtună şi unde astăzi este capătul podului Mogoşoaiei ce dă în strada Franceză* (str. 30 Decembrie, n.n.); *acolo era altădată un han mare cît un palat pe partea de Nord-Est, se numea hanul lui Constantin Vodă; în faţă cu această lungă zidire astăzi dărîmată şi înlocuită cu o piaţă* (unde este palatul Poştelor, n.n.) *era casa Bellu, locaş încîntător pe malul Dîmboviţei; între Dîmboviţa şi curtea caselor era o grădină minunată; între curte şi stradă era aşezată casa adică pe Pod, cum se zicea pe atunci. Casa Bellu era un locaş plăcut, o poartă frumoasă de piatră cu mai multe statui de granit, între care o zeiţă de marmură cu un vas în braţe; din acest vas curgea apa unei fîntîni. Această fîntînă era aproape de poartă... Îndată ce intrai sub această poartă, în forma unui arc de*

[1] I. M. Bujoreanu, *Mistere din Bucuresci*, vol. I, II, Bucureşti, 1862, p. 8.
[2] *Ibidem*, p. 12.
[3] *Ibidem*, p. 13—14.

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

triumf, la stînga era poarta de intrare a scării casei. Casa avea forma multor case din Orient, cu două caturi, adică un cat și beciuri. Despre Pod avea o formă pîntecoasă, spoită cu var. O scară largă, o sală a cărei fund da pe stradă ; pe amîndouă părțile salei, camere..." [1]

Viața orașului este însă prinsă mai cuprinzător într-o poezie a lui Al. Sihleanu, din 1857. In Cișmigiu, care era locul de întîlnire și de plimbare și al burgheziei în formație, *„...rochia de lînă și turbanul de tulpan/ se atinge de mătasea de la doamna de Lanfan ;/* [2] *pe sub sălcii trec tot cîrduri de femei ce au fală/să nu știe decît numai cum bărbații se înșală ; mai departe vezi faliții care blestem cu amar/speculele ce-i lăsară fără sfanț în pozunar ; tot aici vezi că se adună boiernași de mahalale/care judecă guvernul, care pun țara la cale"* ; iar într-un boschet poetul surprinde la o *„masă mult vestită"*, *„...lumea paraponisită"*, formată din *„cîțiva oameni jalnici care, bînd pe ceas 10 cafele — și trăind într-un fum veșnic de ciubuc și narghilele"* se plîng că slujbele sînt date *„tot la oameni fără merit ce nu știu a profita/de foloasele frumoase ce o slujbă poate da"*, pentru ca ironia poetului să culmineze cu constatarea făcută mai tîrziu, cînd a mai trecut pe lîngă acel boschet că masa era pustie pentrucă *„...cei paraponisiți / astăzi șed la alte mese și sînt parigorisiți"* [3].

★

Intr-un asemenea oraș plin de contraste, atît de frămîntat de evenimente istorice, cu o asemenea lume, este lesne de înțeles de ce primii noștri romancieri și-au axat acțiunea romanelor îndeosebi pe tipurile expresive ale claselor dominante de la mijlocul sec. al XIX-lea, adică pe boieri, ciocoi, tineretul-boieresc și femeia de salon. Avînd în vedere, după cum am mai arătat, eficiența moralizatoare a acestor prime romane, tipurile sociale menționate sînt negative, la construirea lor contribuind, bineînțeles, și fantezia scriitorului.

Tipul boierului, este caracteristic atît societății feudale cît și societății capitaliste, sub forma moșierului. El constituie o temă principală nu numai pentru istoric sau sociolog, ci și pentru scriitor prin rolul determinant pe care l-a avut în viața statului, dată fiind puterea lui economică, întregită cu puterea politică. In asemenea condiții obiective, tipul boierului este unul din eroii principali negativi, atît din literatura cultă cît și din literatura populară.

Cît privește tipul boierului, așa cum se reflectă în literatura de la mijlocul sec. al XIX-lea, el are trăsături specifice prin aceia că este surprins într-o perioadă istorică de tranziție. De aceea, în tipul boierului de la mijlocul sec. al XIX-lea, vom întîlni, deopotrivă, pe feudal și pe marele capitalist. Fenomenul este explicabil prin aceea că boierimea feudală a căutat, în perioada de destrămare a feudalismului și de afirmare a noilor forțe de producție capitaliste, să se adapteze formelor noi de viață pe care le genera capitalismul. De aceea, întîlnim pe un boier ca Nicolae Băleanu

---

[1] D. Bolintineanu, *Doritori nebuni,* roman, ziarul „Dîmbovița", VI (1864, iunie 12), nr. 15.

[2] Doamna L'Enfant era o modistă franceză cu atelierul pe podul Calității, lîngă curtea judecătorească.

[3] Al. Sihleanu, *Cișmigiul,* apud Radu Albala, *București în literatură,* București, 1962, p. 180—182.

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

înființînd înainte de 1843 o fabrică de postav în cartierul Tunari, adaptîndu-se astfel ritmului economic provocat de noile forțe de producție. El reprezintă tipul boierului transformat în fabricant, deși politic este un apărător al feudalismului, iar în timpul revoluției de la 1848 *„declarîndu-se inamic al revoluției, a fost bătut de popor"*, scrie un contemporan [1]. Pe aceeași linie se înscriu și unii domni fanarioți care au încurajat dezvoltarea manufacturilor. In sfîrșit, la fel se plasează și Barbu Știrbei, care, după venirea la domnie în 1849, deși pe plan politic instaurează un aspru regim contrarevoluționar, pe plan economic a trebuit să facă numeroase concesii ideilor revoluției fiind impuse de realități.

Reacționarismul și spiritul retrograd al boierilor este surprins mai în toate romanele apărute în această perioadă. Autorii iau, invariabil, poziție față de mentalitatea feudală a boierilor, manifestîndu-și în felul acesta tendințele lor progresiste. In „Istoria lui Alecu", fragmentul de roman al lui Ion Ghica, a cărui acțiune se petrece la 1840, boierii sînt prezentați ca potrivnici oricărei înnoiri, oricărui progres social. Ei se ridică împotriva acelor *„dascăli care umblă să introducă școli și asupra unor tineri cu capetele stricate în alte țări, care nu voiesc nimic mai puțin decît desființarea madelelor"*, adică a privilegiilor. Ei se întîlnesc cu o *„mulțime de persoane care putea sluji cauzei boierești"*, pentru *„a se lupta cu izbîndă împotriva oricărei idei noi și folositoare"*. Iar din romanul lui Gh. Baronzi, „Misterele Bucureșcilor", a cărui acțiune se petrece în preajma Unirii, aflăm că moșierii erau cuprinși de panică: *„Nu mai e de trăit de frica revoluționarilor, care ne amenință pe tot minutul, să ne ia moșiile și viața"*, spune unul din ei.

In literatura menționată tipul boierului apare în trăsăturile lui caracteristice. Manoil, eroul principal al romanului cu același nume al lui Dimitrie Bolintineanu, manifestă o atitudine cosmopolită și cinică după înapoierea lui de la Paris, unde și-a cheltuit averea în desfrîu. In viitor el își propune numai *„să cîștig bani în cărți sau să-mi dau un pistol în cap"*. Pentru Manoil nu mai există, sub nici o formă, un sentiment patriotic; *„Acolo unde mi-e bine,* spune el, *și acolo unde-mi place, acolo este patria mea, și este de prisos ca s-o iubesc, căci ea poate exista și fără iubirea mea"*. Un alt boier, personaj din același roman, este prezentat ca un om *„pentru care morală, onor, patrie nimic sînt"*, declarînd cinic *„cît pentru conștiință asta e o marfă de care ușor mă pot desface"*. Dimitrie Bolintineanu își exprimă pe calea romanului revolta față de situația în care, ca într-o mlaștină, se scufunda lumea mică dar puternică a moșierilor.

In perioada de tranziție de la mijlocul sec. al XIX-lea, boierii încep să aibă conștiința că vremurile se schimbă, că vechea orînduire feudală este lichidată, că o nouă orînduire, capitalistă, îi ia locul. De aceea ei trebuie să cedeze valului istoriei și să accepte alături de ei și pe noii boieri, ciocoii, parveniții, deși îi consideră ca intruși în clasa lor. Astfel, în această perioadă intră în clasa boierească și noii îmbogățiți generați de capital, adică ciocoii pe care în orînduirea feudală îi întîlnim și ca simple slugi domnești sau boierești. Deși de extracție socială diferită, totuși tipul boierului și tipul ciocoiului au o trăsătură comună: exploatarea maselor populare. Astfel,

[1] I. G. Valentineanu, *Biografia oamenilor mari scrisă de un om mic.* București, 1859, p. 18—19.

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

din tipul boierului şi al ciocoiului va rezulta tipul politicianului de la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi din secolul al XX-lea pînă în 1944. El va constitui forţa politică a regimului burghezo-moşieresc.

Tipul ciocoiului apare în orînduirea feudală, mai exact în perioada turco-fanariotă. El este o creaţie negativă a mediului social şi politic din ţările romîne în perioada menţionată. Extracţia lui socială îi structurează caracterele dominante. Este un produs social determinat de procesul de orientalizare pe care l-a suferit societatea romînească mai ales în secolul al XVIII-lea. Tipul ciocoiului s-a format în mediul creat de clientela grecească adusă la Bucureşti sau Iaşi de domnii fanarioţi; aici făceau carieră. Din aventurieri sau oameni fără nici o profesiune, deveneau dregători, căpătau titluri de boierie; din oameni umili se transformau peste noapte, în puternici peste viaţa şi destinul unui popor necăjit care nu avea cum să scape de ei. Parvenitismul, este trăsătura caracteristică a ciocoiului şi pe ea se axează comportamentul lui psihic. Astfel parvenitismul a fost idealul pentru orice individ care din parazit social la Constantinopole se transforma într-un dregător temut la Bucureşti sau Iaşi. Iar prin procesul de orientalizare — şi, aş preciza, de fanariotizare, a societăţii romîneşti prin însuşirea moravurilor şi năravurilor ţarigrădene şi fanariote de către clasele dominante, s-a ajuns la cristalizarea tipului de ciocoi autohton. *„...Ciocoiul,* scrie Grigore Serurie lui Cristian Tell, *este un ce de neiertat; este o monstruozitate ce merită arsă de vie şi cenuşa ei sburată de vînturi"* [1]. El a întîmpinat rezistenţa mută, pasivă, a poporului care l-a stigmatizat în creaţiile lui:

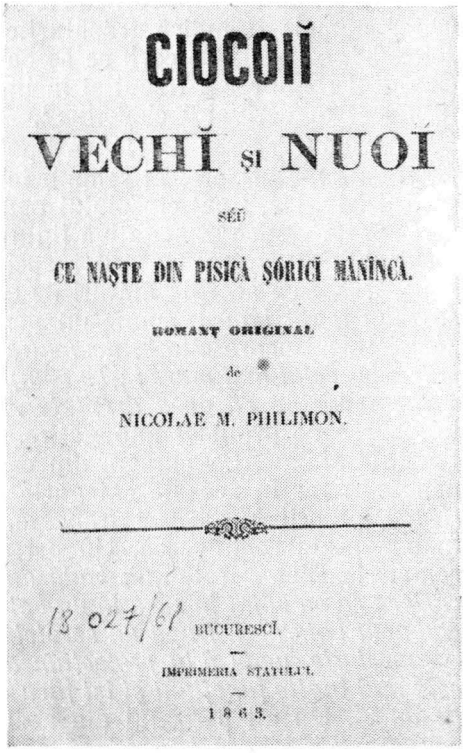
CIOCOIĬ
VECHĬ şi NUOĬ
SĂŬ
CE NAŞTE DIN PISICĂ ŞORICĬ MĂNÎNCĂ.
ROMANŢ ORIGINAL
de
NICOLAE M. PHILIMON.
18 027/61
BUCUREŞCĬ.
IMPRIMERIA STATULUĬ.
1863.

Coperta interioară de la ediţia princeps a romanului lui N. Filimon.

A ieşit Bujor în ţară
Bate, pradă, nu omoară
Pe ciocoi îi bagă în fiară

Sau:

Decît slugă la ciocoi
Mai bine cioban la oi

[1] Din scrisoarea lui Grigorie Serurie către Christian Tell din 26.XI.1856 (Fond, St. George, B.C.S. — CCC/6).

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

Iar la începutul secolului al XX-lea George Coşbuc îl admonestează :

Ciocoi pribeag adus de vînt
De ai cu iadul legămînt
Să-ţi fim toţi cîini, loveşte-n noi !

Ciocoiul este sluga ajunsă boier ; vechilul metamorfozat în moşier. Umil cu cei puternici, tiran cu cei mici, caracterologic el face o notă aparte. Chiar numele îi indică trăsăturile proprii. Cuvîntul „ciocoi" derivă din „cioacă", o specie de corb ce se caracterizează prin lăcomie şi voracitate. Cuvîntul romînesc a trecut şi în limba bulgară unde îl întîlnim în aceeaşi formă şi în derivatul ciocoilak [1].

Dacă în sec. al XVIII-lea tipul ciocoiului a fost în formaţie şi într-un proces de maturizare, în schimb la sfîrşitul sec. al XVIII-lea şi începutul sec. al XIX-lea, tipul ciocoiului domină societatea burgheză, devenind cea mai caracteristică şi negativă figură a ei. Acumularea capitalului produce, inevitabil, revizuirea valorilor sociale tradiţionale. Boierul, cum am mai spus, trebui să accepte alături de el şi pe noul îmbogăţit. *„Bani a început să aibă toată lumea,* spune un personaj al lui Gh. Baronzi din romanul „Misterele Bucurescilor", *de multe ori industrialii cei mai de jos au zis boierului celui mai mare : „Te cumpăr de zece ori cu averea mea, şi boierul a tăcut văzînd că avea dreptate".* Comerţul constituie una din principalele surse de profit şi îmbogăţire. Eroul principal din romanul „Hoţii şi Hagiul" al lui Al. Pelimon, din calfă de prăvălie ajunge ginere de mare negustor. Iar în această categorie a noilor îmbogăţiţi, a acelor *nouveaux riches,* proprii burgheziei franceze, tipul ciocoiului face o notă distinctă în burghezia romînească. Un personaj al lui Dimitrie Bolintineanu, din romanul „Elena" este *„un bădăran înavuţit şi boierit"* care îşi *„începuse cariera sa ca băiat în casă la un boier mare, mergea după căleaşcă şi ducea ciubucul boierului. După un serviciu de mai mulţi ani, fuse numit copist la o cancelarie, unde prin protecţiunea stăpînului său, în cîţiva ani ajunse la cele mai înalte funcţiuni şi îşi făcu o avere în moşii de 18.000 galbeni venit pe an...".* Un alt personaj din acelaşi roman, vătaf la curtea unui boier, *„cugeta că, îndată bogat... să se retragă din serviciu... să-şi cumpere o proprietate, să se însoare cu o fată de familie nobilă şi cu zestre şi să ajungă în fine a trăi în societatea aleasă".*

Setea de îmbogăţire însă nu este singura caracteristică a ciocoiului. Imbogăţit, el vrea şi blazoane. Incă de la sfîrşitul sec. al XVIII-lea, Alexandru Moruzi, domnul fanariot, dă straşnice porunci de a nu se mai permite importarea de la Viena a unor carete vechi, care aparţinuseră unor nobili, fiind cumpărate de ciocoii bucureşteni cu preţuri exorbitante, pentru că aveau blazoane încastrate pe uşile lor. Ciocoiul bucureştean din perioada de tranziţie, de după revoluţia de la 1848, o dată îmbogăţit cade într-o adevărată manie nobiliară, după cărţi de vizită cu blazon şi genealogii fanteziste. I. M. Bujoreanu spune în romanul său „Mistere din Bucuresci" : *„...Se întîmpla mai totdeauna ca acele familii istorice să-şi tragă originea după taraba unei măcelării sau după laviţa unei circiumi, părăsind şorţurile acelor onorabile comerţuri ca să se introducă în societăţi prin mijlo-*

[1] *Dicţionarul limbii romîne,* tom. I, partea II, C., Bucureşti, 1940, p. 448.

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

cirea capitalului ce realizase în mai mulți ani". Îmbogățit în condiții oneroase, considerîndu-se aristocrat prin averea lui, ciocoiul bucureștean vrea și demnități politice. Iar de îndată ce ajunge un puternic al zilei, are casă deschisă, relații nenumărate și cu cît risipește cu atît este mai respectat și mai de temut. *„...Fac ce fac,* scrie Ion Ghica în fragmentul său de roman, *ș-îi vezi cu călească, cu casă la pod* (adică pe podul Mogoșoaiei, n.n.), *mobile de mătase; ard într-o odaie cîte opt lumînări de spermanțetă într-o seară, nevestele lor înmuiate în mătase, în dantele, catifea și giuvaeruri, dau mese și soarele. Cînd cauți, ce au! Nimic, șef de masă la Vornicie sau la Logofeție, cu 500 de lei pe lună"*. În romanul lui I. M. Bujoreanu „Mistere din Bucuresci", toate personajele sînt robite banului, în afară de oamenii simpli din popor. *„Noi ăștia, săracii,* spune un personaj din roman, *nu ținem la galbeni de-ai voștri furați de pe la unii-alții"*. Hagiul, personajul principal din romanul lui Al. Pelimon, îi vorbește fiicei sale *„despre fericirea care o așteaptă luînd în căsătorie pe fiul celui mai înavuțit negustător din Skutari; iar încît despre frumusețe, vîrstă și dispoziția educației sale, nu s-a vorbit nimic; îi repetă de mai multe ori că este bogat și într-aceasta îi stă toată fericirea"*. Iar un personaj al lui I. M. Bujoreanu, din romanul amintit, *„din economiile ce făcuse în viață cumpărase mai multe moșii și o femeie tînără, frumoasă de familie bună"*.

Însă acela care a portretizat magistral tipul ciocoiului, stigmatizîndu-l, a fost Nicolae Filimon în romanul său „Ciocoii vechi și noi", apărut în 1863. *„Ciocoiul sau puiul de ciocoi ajuns om de stat,* scrie Nicolae Filimon, *se deosebește de omul onest prin mai multe fapte, iar mai cu seamă prin purtarea sa. El nu se pronunță definitiv pentru nici o doctrină politică, el nu se face adept credincios a nici unui partid, nu doară că are spiritul drept și nepărtinitor, ci ca să poată exploata deodată toate doctrinele și partidele în folosul său"*. Considerînd ciocoiul ca tipul prin excelență negativ al societății romînești, atît în orînduirea feudală cît și în cea capitalistă, Nicolae Filimon își propune *„a urmări prin deosebitele faze care a trecut... de la ciocoiul cu anteriu și cu călimări la brîu al timpilor fanariotice, pînă la ciocoiul cu frac și mănuși albe din zilele noastre"*. Un mare ban se opune chiar în fața lui Vodă Caragea să-și dea fata după un fanariot boierit, adică *„unui ciocoi mîrșav, care și-a început meseria de la lingător de talere și, mergînd din mîrșăvie în mîrșăvie, a ajuns astăzi biciul oamenilor cinstiți și a țării întregi"*, — spune eroul lui Nicolae Filimon.

Dacă nuvela „Nenorocirile unui slujnicar", a aceluiași autor, anunța pe Dinu Păturică, eroul principal din „Ciocoii vechi și noi", acesta anunța pe Cațavencu lui Caragiale. Dinu Păturică este ciocoiul cu anteriu și călimări la brîu pe care l-a avut în nenumărate exemplare societatea bucureșteană de la începutul sec. al XIX-lea. Însă moartea timpurie a scriitorului a pus capăt intențiilor lui de a scrie și ciocoii noi, cei cu frac și mănuși albe, de după revoluția de la 1848.

Tipul don-juanului bucureștean, expresia tineretului de bani gata pe care l-a cunoscut atît orînduirea feudală cît și orînduirea capitalistă, cu același suflet descompus, numai cu alte haine pe el, a constituit tema principală a unui roman al lui Pantazi Ghica „Don-Juanii din București", și a inspirat pe mulți alți romancieri. Tineretul a constituit o problemă încă de la începutul sec. al XIX-lea. Vodă Caragea, constatînd că foarte mulți din tinerii boieri își risipesc averea în petreceri, zălogind-o la cămătarii

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

vremii, a înființat „Casa evgheniților" prin care a interzis bancherilor și cămătarilor bucureșteni de a mai împrumuta pe fiii boierilor. Iar Ion Ghica, în una din scrisorile către Vasile Alecsandri, spune că în tinerețea lui „coconașii" bucureșteni își petreceau viața numai în risipă și desfrîu, fiind adevărați paraziți ai societății. *„În timpul lui Grigore Vodă Ghica, pe la 1823—1824,* scrie Ion Ghica, *coconașii... petreceau ziua în Cișmigiu cu lăutari pe iarbă verde, și cum răsărea luna, plecau cu ghitare și cu flaute la serenade pe sub ferestrele fetelor și nevestelor frumoase. Pînă în ziuă vuiau mahalalele de cîntece, de gîlcevi, de bătăi, de lătrări de cîini".* Toate petrecerile lor se încheiau, dramatic, cu crime; trăgeau cu pistoalele unii în alții sau își spintecau pîntecele. *„Stranie epocă!",* exclamă același autor. Numai războiul din 1828—1829 și apoi perioada regulamentară a introdus o oarecare disciplină în rîndurile lor [1].

Așa fiind, este normal ca scriitorii de la mijlocul sec. al XIX-lea, care prin romanele lor au încercat să facă o frescă a vieții orașului-capitală, să fie preocupați și de problema tineretului. Același Ion Ghica, în fragmentul de roman „Istoria lui Alecu", observă că *„s-a înmulțit o populație de tineri neproducători și paraziți, pe care sărăcia cea mai înspăimîntătoare nu-i poate tămădui de fumurile și de mîndria care îi roade".* Iar Pantazi Ghica, în romanul menționat, pune un personaj, patronul unui tripou frecventat de acest soi de tineret, să întrebe: *„Eu vă văd pe toți cu bani... aveți birjă cu ziua... sînteți îmbrăcați ca baronii... mîncați totdeauna bine... petreceți în toate serile... și jucați cărți regulat... Cum faceți aceasta dacă nu sunt bani?".* Iar unul dintre ei răspunde: *„Facem datorii"* [2]. Aceasta era psihologia unei bune părți a tineretului bucureștean de la mijlocul sec. al XIX-lea care a preferat să îmbrățișeze *„voioasa carieră a nebunilor epocii",* cum caracterizează I. M. Bujoreanu profesiunea acestor tineri [3]. Superficiali, cosmopoliți, vorbind numai în limba franceză, disprețuind limba românească, demnă numai pentru slugi în mentalitatea lor, ei sînt *„junii corupți ai lui Eminescu",* purtînd stigmatele depravării, *„ce dobîndesc în bordelele de acolo",* de la Paris, cum scrie I. M. Bujoreanu, despre un personaj al lui. *„Ei nu iubesc nimic, nu speră nimic, nu lucrează nimic, și se plîng de viață și sînt deja cu un picior în mormînt",* îi caracterizează Pantazi Ghica în romanul său.

În această lumină sînt văzuți mulți din tinerii de bani gata pe care i-au biciuit mai întîi Grigore Alexandrescu și Cezar Bolliac, pentru ca satira la adresa lor să ia amploare în romanele frescă de la mijlocul sec. al XIX-lea și să culmineze în scrisorile eminesciene și în teatrul lui I. L. Caragiale.

Tipul femeii de salon. Numeroși călători străini care au scris despre Bucureștii de la sfîrșitul sec. al XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea, vorbind despre societatea feminină de la București sau Iași au făcut o netă

---

[1] Ion Ghica, *Opere,* vol. I, E.S.P.L.A., [București], 1956, p. 139—140.

[2] Pantazi Ghica, *Don Juanii din București,* cap. II, în ziarul *„Independența"* (1861—1862). Din roman au apărut numai primele 4 capitole în foiletonul ziarului menționat fără numele autorului, identificat recent. Fragmentul publicat, este precedat de o scrisoare în care autorul anonim, pledează pentru dezvoltarea romanului original și pentru „romant de obiceiuri" pentru a fi biciuite moravurile decăzute ale tineretului vremii și ale unei bune părți a aristocrației bucureștene (Cf. *Pionierii romanului românesc;* antologie text stabilit, note și prefață de St. Cazimir, București, 1962, p. XIV—XV.

[3] I. M. Bujoreanu, *Op. cit.,* p. 12.

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

deosebire între femeia din popor şi boieroaică. Deosebirea se impunea de la sine prin modul lor de viaţă diametral opus. In timp ce femeia din popor nu mai prididea cu munca şi creşterea copiilor, boieroaicele duceau o viaţă leneşă, orientală, fiind preocupate numai de mode şi de distracţii. Numeroasele războaie ruso-austro-turce din sec. al XVIII-lea şi începutul sec. al XIX-lea provocînd, din cauza vecinătăţii teritoriului Ţării Romîneşti şi al Moldovei cu marile imperii răsăritene, ocuparea lor, comandamentele militare duceau, la Bucureşti şi Iaşi mai ales, o viaţă de petreceri şi de *soaréle* cu protipendada feminină valahă sau moldavă. Aşa fiind, este de la sine înţeles de ce călătorii străini au făcut aprecieri critice, negative asupra acestei pretipendade, chiar dacă faţă de unele boieroaice ei găsesc şi unele cuvinte amabile.

Tipul femeii de salon, generat în mediul amalgamat, oriental şi apusean, al societăţii bucureştene, este prins în toată complexitatea lui negativă de către scriitorii de la mijlocul sec. al XIX-lea. Ei îi fac o adevărată disecţie morală dat fiind că viaţa femeii de salon se desfăşură în risipă, intrigi şi petreceri. Femeia salonului bucureştean din această perioadă este prezentată în toată descompunerea ei morală din cauză că ignora sau sfida morala publică ; ea era preocupată numai de viaţa ei de plăceri ; era absentă de la viaţa poporului şi de la luptele lui. Pentru Dimitrie Bolintineanu, educaţia tinerelor fete este greşit făcută în pensionate. O eroină a scriitorului, din romanul „Manoil", spunea : *„In pensionatele unde învăţăm noi, cîrmuirea nu s-a îngrijit ca să statornicească o educaţie şi o instrucţie naţională. Pensionatele sînt dirijate numai de nemţi şi francezi ; nu învăţăm decît limbi străine şi cînd ieşim abia ne putem scrie numele noastre"*. De aceea, femeile din societatea zisă bună nu au nici o înţelegere faţă de ceea ce este legat de viaţa poporului. Despre culegerea de poezii populare a lui Vasile Alecsandri, o eroină a aceluiaşi scriitor, din acelaşi roman, afirmă dispreţuitor : *„Baladele, doinele şi horele... prea put a crîşmă... a trivalitate... sau, cum am zice, a ţărănie"*. Şi tot de aceea o altă eroină a lui Dimitrie Bolintineanu din romanul neterminat, *„Doritori nebuni"*, va fi o demimondenă, care a înşelat sentimentele unui om corect. Iar acesta exclamă : *„M-ai insultat, o clasă aristocratică, clasă fără viaţă şi fără viitor ! Dar va veni o zi cînd te voi goni cu biciul de la înălţimea ta, şi saloanele tale şi moşiile tale şi fetele tale le voi da slugilor tale !* Un alt scriitor, I. M. Bujoreanu, exprimă aceeaşi atitudine faţă de această societate în care femeia nu cunoaşte ce este munca. *„Cu cît urci mai mult în atmosfera societăţii,* scrie I. M. Bujoreanu, *unde ar trebui să întîlneşti mai multă virtute şi progres... cu cît te urci mai sus pe scara socială, cu atît afli mai multă depravare, mai mult machiavelism"*. Aceiaşi *„înaltă societate"* constituie subiectul romanului lui Gh. Baronzi „Misterele Bucurescilor". Autorul spune în prefaţă că *„descoperirea mai multor fapte însemnate ce s-au petrecut în capitală, adesa neştiute de unii, abia cunoscute de alţii, neînregistrate încă de nimenea... iaca obiectul principal ce şi-a propus autorul a trata în scrierea sa"*.

Condiţia morală în care trăia în societatea aristocratică o împingea la lux şi la desfrîu. Nu se ţinea seama de aspiraţile unei tinere : *„Ea trebuie să aleagă între bărbatul ce-i destină părinţii şi între prostituţiune sau călugărie"*, scria C. D. Aricescu în „Misterele căsătoriei". De aici, realităţi dramatice ca cele descrise de Dimitrie Bolintineanu în „Elena"

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

sau căderea femeii în desfrîu acceptat ca o compensaţie, cum ne-o prezintă C. D. Aricescu în romanul menţionat.

Alături de aceste tipuri negative ale societăţii bucureştene de la mijlocul secolului al XIX-lea, întîlnim în primele romane şi tipuri pozitive. Păturile sociale exploatate sînt prezente în această literatură, în toate genurile. Faţă de ţărani, meşteşugari, mici negustori şi toate celelalte categorii, poeţii şi prozatorii vremii, au o atitudine pozitivă.

Iată un exemplu din lumea ţăranilor. Ea este prezentă în aceste romane citadine pentrucă boierimea, care trăia în *„capitala bucuriei"*, cum numeşte Bucureştii Pantazi Ghica, îşi trăgea sursele de venituri nelimitate din crunta exploatare a ţăranilor, din munca lor de robi. De aceea, subiectele acestor romane au, obligator, legătură şi cu viaţa ţărănească ; fără prezentarea acestei lumi, romancierii nu ar fi putut realiza o frescă completă a societăţii suprapuse. Dimitrie Bolintineanu înfăţişează pe ţăran în romanul său „Elena" ca pe un nedreptăţit pentru care nu există lege şi dreptate, ci numai exploatare, suferinţă şi mizerie. Iar într-un alt roman, neterminat, „Doritori nebuni", acelaşi scriitor îşi exprimă convingerile politice printr-un personaj afirmînd : *„Prada tuturor este munca ţăranilor. Oamenii guvernului îi pradă, proprietarii de moşii îi prădez, devor tot ce le mai rămîne de la secete, de la înnecăciuni, de la lăcuste"*. Un alt romancier, I. M. Bujoreanu, a cărui simpatie se îndreaptă către oamenii săraci şi muncitori, manifestă faţă de ţărani un sentiment de compătimire : *„Săracii de noi,* spune un ţăran din romanul „Mistere din Bucuresci, *„am ajuns ca nişte dobitoace, doar că numai jugul nu ni-l pune pe gît, apoi beilicurile* (adică birurile către Curtea domnească n.n.) *nu se mai isprăvesc"*. Acela care va reda în imagini impresionante viaţa de asuprire a ţărănimii iobage va fi însă Nicolae Filimon, în romanul „Ciocoii vechi şi noi". Iată, zguduitoare, scena venirii la Bucureşti, cu jalbă la domnie, a unui pîlc de ţărani. *„Era o privelişte jalnică pentru un om cu inimă, a vedea pe nenorociţii ţărani în număr de 4—500, îmbrăcaţi în trenţe, desculţi, vesteji la faţă şi cu ochii stinşi de sărăcie şi de alte suferinţe : ba încă unii dintr-înşii purtau pe corp chiar semnele torturelor abia cicatrizate, iar cei de tot schilodiţi erau transportaţi în care cu boi"* [1].

In ceea ce priveşte meseriaşii, îndeosebi tabacii au fost în atenţia poeţilor şi prozatorilor de la mijlocul sec. al XIX-lea. Astfel, Gh. Tăutu, un poet minor, portretizează, cu mijloace artistice discutabile, elanul revoluţionar al tabacilor, care au avut un rol activ atît în timpul mişcării revoluţionare din 1821 şi în zilele revoluţiei de la 1848, cît şi la alegerea domnitorului Alexandru Ioan Cuza. Ei, tabacii şi măcelarii *„cu cuţitele meseriei lor"*, cum spune Mihail Kogălniceanu, au impus alegerea lui Cuza la 24 ianuarie 1859.

Poetul amintit arată în nenumărate strofe că :

Noi tabacii
Vîrîm dracii
Cei turbaţi
In ciocoii
In strigoii
Blestemaţi.

[1] N. Filimon, *Ciocoii vechi şi noi,* B.P.T., 1961, p. 280.

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

Aceasta, pentrucă ciocoii menţin vechile privilegii feudale *„şi pe clasa muncitoare/vrea s-o svîrle în alt chin"*. Aceeaşi tabaci, *„vîr dracii" „în miniştrii fără lege"*, care-şi bat joc de popor ; *„în monachii îmbuibaţi"*. care *„sub rasă/port o inimă de drac" ;* dar şi în deputaţii din obştească adunare care vor să dea ţara *„a fi prada/celor care tot i-au supt"* [1].

Prezentarea acestor tipuri sociale bucureştene, astfel cum se reflectă ele în literatura de la mijlocul sec. al XIX-lea, nu epuizează problema ; departe de aşa ceva. Cum scriitorii din această perioadă au căutat ca romanele lor să aibă o eficienţă moralizatoare, eroii lor au fost aleşi, îndeosebi, din clasele dominante, dat fiind caracterul lor negativ. Personajele din lumea exploataţilor sînt secundare, această lume reprezintă numai cadrul general în care se desfăşoară acţiunea. In intriga acestor romane sînt antrenate figurile reprezentative ale claselor dominante, tipurile sociale mai importante care, toate, au, cum am arătat, un caracter negativ avînd în vedere finalitatea urmărită de aceşti scriitori. De aceea, tipurile sociale pozitive sînt foarte puţin numeroase în timp ce tipurile sociale negative abundă în aceste prime romane.

Această literatură, scrisă în înfloratele litere cirilice de tranziţie, deşi are, cum am mai spus, o minoră valoare artistică, totuşi, interesează prin conţinutul ei realist, prin poziţia critică şi satirică a scriitorilor faţă de clasele dominante şi prin atitudinea pozitivă, de înţelegere şi simpatie faţă de lumea muncitoare, a celor mulţi. Astfel, primele romane romîneşti, alcătuiesc prima formă a literaturii cu mesaj [2].

De la începuturile timide ale „romanţului" lui Ion Ghica şi Al. Pelimon, pînă la Nicolae Filimon, adevăratul creator al romanului romînesc, şi de la el la Barbu Delavrancea şi pînă la galeria de mari romancieri din perioada dintre cele două războaie mondiale, s-a desfăşurat un continuu şi progresiv efort creator de mai mult de un secol, ale cărui roade le cunoaştem azi, în literatura realist-socialistă a scriitorilor contemporani.

---

[1] Apud, Radu Albala : Op. cit., p. 196—197.

[2] Cf. Teodor Vîrgolici : *Începuturile romanului romînesc*, Bucureşti, 1963, p. 120 şi urm.

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro